

Yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus

Taustamateriaali Kalevi Sorsa -säätön ja BIOS-tutkimusyksikön järjestämään
Talous- ja ilmastopolitiikka vaalikaudella 2019–2023 -seminaariin 22.11.2018

Pariisin ilmastosopimuksen, IPCC:n tuoreimman raportin (Global Warming of 1.5 °C) ja Suomen ilmastopaneelin lausuntojen mukaisesti suomalaisella yhteiskunnalla on erittäin painavat syyt vähentää ilmastopäästöjä ja lisätä hiilinieluja hyvin nopealla aikataululla. Samanaikaisesti Suomen on varauduttava ilmastonmuutoksen vaikutuksiin, jotka ovat seurausta ilmakehään jo päätyneistä ja lähivuosina päätyvistä päästöistä. Ilmastonmuutos ja muut ympäristömuutokset etenevät joka tapauksessa, mutta *kuinka pahasti*, riippuu siitä kuinka hyvin talous- ja ilmastopolitiikassa onnistutaan kansallisesti ja kansainvälisesti.

Business-as-usual ei ole mahdollinen, vaan tulevaisuutta määrittävät kaksi yhtä aikaa toteutuvaa murrosta:

1. yhteiskunnan järjestelmätason muutos: ilmastopäästöjen vähennys ja hiilinielujen lisääminen (ilmastonmuutoksen hillintä)
2. lisääntyvät ympäristömuutokset, jotka heikentävät ruoantuotantoa sekä aiheuttavat sään ääri-ilmiöitä ja pakolaisuutta (ilmastonmuutokseen sopeutuminen).

Tällä hetkellä politiikkaa ohjaa vihreän kasvun ajatus, jonka mukaan Suomi tavoittelee talouden kasvua, joka kuormittaa luontoa aiempaa kasvua vähemmän. Ajatuksen taustalla on pyrkimys irtikytkä kasvu ympäristölle haitallisista vaikutuksista. Globaalisti bruttokansantuotteen kasvua on saatu aikaan jonkin verran aiempaa vähemmän ilmastopäästöin. Absoluuttisesti päästöt ovat kuitenkin jatkuvasti kasvaneet (lisäksi luonnonvarojen kulutus on kasvanut ilmastopäästöjä selvästi nopeammin).

Siinä missä irtikytkentä perustuu lineaariseen ja inkrementaaliseen ajatteluun – vain pienet muutokset historiallisiin trendeihin nähden ovat ajateltavissa – yhteiskuntien on ilmastohaasteeseen vastataksaan saatava 10-20 vuodessa aikaan järjestelmätason muutos. On rakennettava uudelleen asumisen, liikkumisen, ruoan ja energiantuotannon infrastruktuuri ja käytännöt, jotta pääsemme eroon fossiilisten polttoaineiden massiivisesta käytöstä.

Yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus kuvaa käsillä olevaa haastetta irtikytkentää paremmin. Tarvittava muutos on verrattavissa toisen maailmansodan jälkeiseen jälleenrakennukseen, jossa rakennettiin paitsi uusi fyysinen infrastruktuuri myös hyvinvointivaltion instituutiot.

Kuten silloin, myös nyt julkisvallalla on keskeinen rooli kollektiivisen vision luojana sekä toiminnan koordinoijana ja rahoittajana. Kollektiivisen vision tarkoitus on luoda näkyvyyttä tulevaisuuteen ja saattaa eri toimijat samalle aaltopituudelle. Vision täytyy perustua kokonaisvaltaiseen monitieteiseen näkemykseen. Sen täytyy luoda kehystys koko poliittiselle kentälle.

Sodan jälkeinen jälleenrakennus ei perustunut kapeaan talousajatteluun, vaan siihen yhdistyi näkemys geopolitiikasta, kansan materiaalisista ja henkisistä resursseista, luokkadyنامiikasta, ja niin edelleen. Taloutta ei nähty rajoitteena tai tavoitteenasettajana vaan välineenä tarvittavien konkreettisten uudistusten tekemiseksi.

Tällainen laajempi tarkastelu on myös nyt välttämätöntä. Uutena ja erittäin haastavana tekijänä ovat globaalit ekologiset reunaehdot.

Mitä tulevien vuosien talouspolitiikan pitää konkreettisesti saada aikaiseksi?

1. Nettopäästöt alas mahdollisimman nopeasti ja nolnaan 2036 tienoilla (Ilmastopaneeli: globaalisti maksukyvyyn mukaan).

2. Luodaan nielupolitiikka, jonka myötä hiilinielut kasvavat – se on edullisin tapa nettopäästöjen laskemiseksi.
3. Perutaan pääosa bioenergiasuunnitelmista. Ne eivät vähennä päästöjä, ovat kalliita, palvelevat vain osaa metsäsektorin toimijoista ja heikentävät kauppatasetta (bioenergia on kalliimpaa kuin kivihiili ja suuri osa jouduttaisiin tuomaan ulkomailta).
4. Energiasektori. Investoidaan vahvasti olemassa oleviin vähähiilisiin ratkaisuihin, kuten tuulivoimaan ja lämpöpumppeihin. Tarvittaessa jatketaan tehokkaiden kivihiili- CHP- ja ydinvoimalaitosten käyttöä, samalla kun suunnitellaan siirtymä niin, että se on kustannustehokas, toimintavarma ja laskee päästöjä oikeasti.
5. Metsäsektori. Ajojärjestys: hiilinielut, mekaaninen puuteollisuus, kuiduttava metsäteollisuus ja viimeisenä energiapuu.
6. Liikennesektori. Kaupunkien sisällä oman auton tarpeen eliminointi. Julkisen ja jäljelle jäävän yksityisen liikenteen sähköistäminen.
7. Ruokasektori. Maankäyttö hiilen lähteestä hiilinieluksi. Monipuolinen kotimainen ruoantuotanto, joka ei nojaa yksilajiviljelyyn. Turvemaiden metsittäminen ja muut päästöjä vähentävät toimenpiteet. Eläinperäisen ravinnon tuotannon vähentäminen.
8. Kaikkiaan pidetään huolta, että energian- ja materiankulutus ei kasva. Kasvu mitätöisi tehostamistoimenpiteet. Teollisuuspolitiikka ei voi lähteä siitä, että globaali kulutus jatkaa kasvuaan nykytrendien mukaisesti. Tästä syystä nykyisten teollisuusrakenteiden ylläpitoa ei voi perustella sillä, että teollisuus vain siirtyisi muihin maihin.

On selvää, että pienet budjettiviilaukset eivät hallituskaudella riitä näiden muutosten aikaansaamiseksi. Minkälaisia talouspoliittisia työkaluja on käytettävissä?

1. Tavoitteellinen innovaatiopolitiikka. Yritykset ja tutkimuslaitokset muodostavat ekologisen jälleenrakennuksen klustereita. *Esim. Helsingin seudun energijärjestelmän uudistaminen: lämmitys ilman polttamista, järjestelmätasoa optimoiden.*
2. Julkiset investoinnit ja yritystuet. Suoria investointeja infraan. Taloudellisia kannustimia ratkaisuihin, jotka ovat järkeviä ilmastonäkökulmasta, mutta joissa on

ilman julkista tukea liian pitkä takaisinmaksuaika. *Esim. investointeja sähköautojen latausinfraan, tukea keskitettyihin ja teollisuuden lämpöpumppuihin.*

3. Valtion työpaikkatakuu. Julkinen sektori tarjoaa aina ekologista jälleenrakennusta edistävän pitkäkestoisen, oikean työpaikan halukkaalle. Muodostaa käytännössä minimipalkan ja luo turvaa työmarkkinoille. *Esim. turvemaiden metsittäminen maaseudulla ja kiinteistöjen energia- ja jäteneuvonta kaupungeissa.*
4. Alakohtainen siirtymäpolitiikka. Mallia Espanjasta, jossa hiilikaivokset suljetaan hallitusti yhteistyössä ay-liittojen kanssa, vetäjänä ekologisen transition ministeri. *Suomessa esim. turveala (Vapo): organisaatiomuutos ja työntekijöiden uudelleen koulutus tuulivoimakenttien rakennukseen, kenttien osaomistajiksi kunnat ja asukkaat.*
5. Hyväksytään kulutuksen vähentäminen. On hurjan ristiriitaista, jos samaan aikaan kannustetaan sekä vähentämään päästöjä että kuluttamaan ja tienamaan enemmän. Kulutuksen tilalle enemmän aikaa. *Esim. lomalentojen sijaan rohkaistaan tutustumaan ja viettämään aikaa Helsingin saaristossa, joka avautuu uudella tavalla Helsingin merellisen strategian myötä.*

Tällainen aktiivinen talouspolitiikka vaatii julkista suunnittelua. Suunnittelusta on ollut vaikea puhua viime vuosina, mutta käytännössä sitä tehdään jatkuvasti esimerkiksi kaavoituksen, verotuksen ja kansallisen sähköjärjestelmän ylläpidon (Fingrid) muodossa. Julkisivallan ohjauksen ja markkinaehtoisuuden välillä ei vallitse joko-tai-asettelua vaan molempia tarvitaan, jotta talous toimii tehokkaasti ja ekologinen jälleenrakennus voidaan toteuttaa.

Usein kuulee sanottavan, että meillä ei ole varaa julkisiin investointeihin tai ympäristörajoituksiin. Aktiiviselle talouspolitiikalle löytyy kuitenkin vankka talousteoreettinen tuki.

Rahoitussektorikohtaisessa tarkastelussa selviää, että julkinen velka johtaa yksityisen varallisuuden kasvuun. Toisin sanoen: julkinen kulutus ei ole kansalaisilta tai yrityksiltä pois.

Yksityisen sektorin rahoitustase + julkisen sektorin rahoitustase + ulkomaansektorin rahoitustase = 0 (Godley)

Niin kauan kun vaihtotase on tasapainossa (rahaa ei ”vuoda” ulkomaille), ei ole väliä kulkeeko raha kotimaassa välillä julkisen palkanmaksun kautta.

Suomella on nyt kuitenkin vähemmän taloudellista suvereniteettia kuin jos meillä olisi oma valuutta. Käytännössä julkinen osuus ekologisesta jälleenrakennuksesta on rahoitettava veroilla tai lainaamalla kotimaiselta yksityiseltä sektorilta tai ulkomailta, ellei euroalueella päädytä keskuspankkirahoitukseen.

On lähdettävä siitä, että julkisen sektorin tavoitteelliset eli ekologiseen jälleenrakennukseen tähtäävät investointi-, tutkimus-, koulutus- ja työllisyyspanostukset näkyvät suomalaisen elinkeinoelämän elinvoimaisuuden ja työllisyysasteen selvässä kasvussa. Toinen lähtökohta on, että mitä vähemmän olemme riippuvaisia ulkomaisista raaka-aineista, tuotteista ja palveluista, sitä omaehtoisemmin voimme organisoida yhteiskuntamme.

Suomen on aktiivisesti vaikutettava myös EU- ja globaalilla tasolla, jotta tuemme ilmastonmuutoksen torjumista mahdollisimman tehokkaasti. Keskeisiä vaikutuskohteita ovat:

1. Hiilinielut on syytä hinnoitella hiilipäästöjen lisäksi, jotta markkinamekanismit tasapainottuvat. Tällöin taataan esimerkiksi maanomistajille looginen tulokehikko ilmakehään päätyviin päästöihin nähden. Voidaan toteuttaa myös kansallisesti, mutta EU-tason ratkaisu olisi tehokkain.
2. Päästökauppaa on reippaasti tiukennettava. Samalla on ennakoitava minkälaisia vaikutuksia suomalaiselle teollisuudelle aiheutuu kun hiilitonnin hinta nousee. Vaikka osallistumme eurooppalaiseen päästökauppaan, emme voi unohtaa ennakoivaa talous- ja ilmastopolitiikkaa kotimaassa. Valtion tehtävänä on silloittaa siirtymä vähähiilisyteen, vaikka päästökauppa osaltaan määrittää taloudellisia kannustimia.
3. EU:n on otettava käyttöön ilmastopäästöperusteiset tullit päästökauppa-alueensa ulkorajalla.
4. Euroalueella Euroopan keskuspankin on rahoitettava mittavia investointeja ekologiseen jälleenrakennukseen. Euroalueen sisällä eurot eivät voi loppua kesken muuten kuin poliittisesta päätöksestä. Ekologinen jälleenrakennus ei ole kiinni julkisen rahan niukkuudesta vaan tiedoista, taidoista, teknologiasta ja luonnonvaroista – sekä poliittisesta tahdosta ja näkemyksestä. Päästörajoituksilla ja verotuksella pidetään huoli siitä, että talous ei ylikuumennu investointiohjelman myötä.

Lopuksi on muistettava, että kyse on tulevaisuuskuvan luomisesta. Ja ainoa uskottava pohja pitkäjänteiselle, myös elinkeinoelämän näkökulmasta ennustettavalle talouspolitiikalle on

monitieteinen ilmastotiekartta, joka tarkastelee järjestelmätasoa. Yksittäiset osaoptimoivat toimenpiteet, kuten kivihiilikielto, saattavat aiheuttaa merkittäviä vaikeuksia kokonaisuuden kannalta.

Tavoitteellinen innovaatiopolitiikka luo uusia alustoja, tuotteita ja palveluita, jotka vastaavat yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin ja luovat synergiaa aloittelevien ja vakiintuneiden sekä julkisten ja yksityisten toimijoiden välille. Avoimet ja tulevaisuutta rakentavat työpaikat taas luovat yhteiskuntaan aivan uudenlaisen ilmapiirin: turvallisuuden tunne lisääntyy sekä omasta taloudellisesta tilanteesta että yhteiskunnan kokonaiskehityksestä.

Tekstissä esitellyt linjaukset perustuvat BIOS-tutkimusyksikön kokonaisvaltaiseen analyysiin, joka syntetisoi useiden tieteenalojen ajankohtaisia löydöksiä. Globaalista näkökulmasta ja tieteellisiin viittauksiin tekstin pääkohdat löytyvät myös BIOS:n laatimasta taustadokumentista, jonka YK:n nimittämä itsenäinen tutkijaryhmä tilasi YK:n kestävän kehityksen raportin (2019) tueksi:
<http://bios.fi/ekologisen-jalleenrakennusajan-talouspolitiikka-bios-tutkimusyksikon-tieteellinen-taustadokumentti-ykn-kestavan-kehityksen-raporttiin-2019/>

BIOS on monitieteinen, itsenäinen tutkimusyksikkö. Sen päärahoittajat ovat Koneen Säätiö ja Suomen Akatemian yhteydessä toimiva Strategisen tutkimuksen yksikkö.

Lisätietoja: www.bios.fi
Twitter: @biosresearch
Facebook: biosresearch

Yhteydenotot tähän taustamateriaaliin liittyen:
Paavo Järvensivu (kauppatieteiden tohtori), 040-7378485,
paavo.jarvensivu@bios.fi